

HOTĂRÂREA CURȚII
25 februarie 1988*

Comisia Comunităților Europene
împotriva
Republicii Federale Germania

„Libertatea avocaților de a presta servicii – Transpunere în dreptul național a Directivei
77/249/CEE”

Cauza 427/85

În cauza 427/85,

Comisia Comunităților Europene, reprezentată de Friedrich-Wilhelm Albrecht, consilier juridic al Comisiei, asistat de către Heinrich Hüchting, avocat la Bremen, cu domiciliul ales în Luxemburg, la biroul lui Georges Kremlis, membru al Serviciului juridic al acesteia, Kirchberg, Luxemburg.

reclamantă,

împotriva

Republicii Federale Germania, reprezentată de Martin Seidel, Ministerialrat în cadrul Ministerului Federal al Economiei, și de Horst Teske, Ministerialrat în cadrul Ministerului Federal al Justiției, cu domiciliul ales în Luxemburg, la sediul Ambasadei germane, 20-22 Avenue Emile-Reuter,

pârâtă,

având ca obiect constatarea faptului că, în conformitate cu articolul 169 din Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene, Republica Federală Germania nu și-a îndeplinit, în domeniul libertății avocaților de a presta servicii, obligațiile care îi revin în temeiul Tratatului CEE și al Directivei 77/249/CEE a Consiliului din 22 martie 1977 de facilitare a exercitării efective a libertății de a presta servicii de către avocați,

CURTEA,

compusă din Mackenzie Stuart, președinte, G. Bosco și J. C. Moitinho de Almeida, președinți de cameră, T. Koopmans, U. Everling, K. Bahlmann, Y. Galmot, C. Kakouris, R. Joliet, T. F. O’Higgins și F. Schockweiler, judecători,

avocat general: domnul J. L. Da Cruz Vilaça
grefier: doamna B. Pastor, administrator

---

* Limba de procedură: germana.

având în vedere raportul de ședință și în urma procedurii orale din 8 iulie 1987,

după ascultarea concluziilor avocatului general, prezentate în ședința din 3 decembrie 1987,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Prin cererea depusă la grefa Curții la 23 decembrie 1985, Comisia Comunităților Europene a introdus, în temeiul articolului 169 din Tratatul CEE, o acțiune având ca obiect constatarea faptului că Republica Federală Germania nu și-a îndeplinit, în domeniul libertății avocaților de a presta servicii, obligațiile care îi revin în temeiul Tratatului CEE și al Directivei 77/249 a Consiliului din 22 martie 1977 de facilitare a exercitării efective a libertății de a presta servicii de către avocați (JO L 78, p. 17).

2 Mai precis, Comisia critică Republica Federală Germania că a adoptat o lege națională destinată să pună în aplicare Directiva 77/249, Legea din 16 august 1980 (BGBl. I, S. 1453), care prevede la articolul 4:

a) avocatul unui alt stat membru care, în domeniul prestărilor de servicii, exercită în Republica Federală activități legate de reprezentarea și apărarea unui client în justiție nu poate acționa decât împreună cu un avocat german, chiar și în cazurile în care dreptul german nu impune asistența obligatorie a unui avocat;

b) avocatul german împreună cu care trebuie să acționeze trebuie să fie el însuși mandatar „*ad litem*” sau apărător în cadrul procedurii;

c) în plus, avocatul care prestează serviciul:

– nu poate interveni pe parcursul procedurii orale sau al ședinței, decât în cazul în care este însoțit de avocatul german și

– nu poate, în calitate de apărător, să viziteze un deținut, decât în cazul în care este însoțit de avocatul german și nu poate corespunde cu un deținut decât prin intermediul acestuia;

d) colaborarea impusă trebuie să fie probată în fiecare etapă a acțiunii; orice acțiune întreprinsă de avocatul care prestează serviciul, prin încălcarea prevederilor citate anterior sau în privința căreia nu se poate dovedi colaborarea la momentul în care este întreprinsă, este nulă sau nu are nici un efect; în cursul procedurii orale sau la ședință se consideră că există o colaborare efectivă dacă acțiunea nu este revocată sau modificată imediat de către avocatul german;

e) în cazul în care e obligatoriu să existe o reprezentare de către avocați autorizați să își exercite profesia pe lângă instanța sesizată, trebuie să se aplice articolul 52 alineatul (2) din Legea federală referitoare la profesia de avocat (Bundesrechtsanwaltsordnung).

3 Solicitățile Comisiei privesc modul în care legislația germană pune în aplicare Directiva 77/249 (denumită în continuare „directiva”) în ceea ce privește obligația de „colaborare” impusă avocatului stabilit în alt stat membru, care exercită activități pe teritoriul german, în calitate ca prestator de servicii. Noțiunea de colaborare se întemeiază pe articolul 5 din directivă, conform căruia, „pentru exercitarea activităților referitoare la reprezentarea și apărarea unui client în justiție”, statele membre pot impune avocaților care prestează servicii „să acționeze în colaborare”, fie cu un avocat care își exercită profesia pe lângă instanța sesizată și care ar fi responsabil, după caz, în fața acesteia, fie cu un „*avoué*” sau „*procuratore*” care își exercită activitatea pe lângă aceasta.

4 Litigiul privește trei probleme distincte, și anume domeniul colaborării, modalitățile acesteia și teritorialitatea reprezentării procesuale.

5 Pentru o expunere mai amplă a dispozițiilor directivei și ale legislației germane, precum și a antecedentelor litigiului și a motivelor și argumentelor părților, se face trimitere la raportul pentru ședință. Aceste elemente din dosar sunt reluate în continuare numai în măsura în care acest lucru este necesar pentru raționamentul Curții.

A – Domeniul colaborării

6 În conformitate cu articolul 4 din Legea germană din 16 august 1980, citată anterior (denumită în continuare „legea din 1980”), obligația de a acționa în colaborare cu un avocat stabilit în Republica Federală Germania se aplică în cazul în care avocatul care prestează servicii propune să intervină „în calitate de reprezentant sau apărător al unui client” în procedurile judiciare, precum și în anumite proceduri administrative.

7 Conform susținerilor Comisiei, această dispoziție oferă o definiție prea largă a domeniului în care se impune colaborarea cu un avocat german, nu numai în ceea ce privește activitatea desfășurată în fața instanțelor, ci și în privința activității în fața autorităților administrative și a contactelor cu persoanelor reținute. Este necesar să se analizeze, în mod succesiv, aceste trei aspecte.

8 În ceea ce privește activitatea în fața instanțelor, Comisia consideră că obligația de colaborare, astfel cum este prevăzută la articolul 5 din directivă, poate să se aplice numai în cazul în care, conform dreptului intern al statului membru gazdă, reprezentarea sau apărarea unei părți în justiție nu poate fi asigurată decât de un avocat în calitate de mandatar „*ad litem*” sau apărător. În toate cazurile în care asistența obligatorie a unui avocat nu este prevăzută de legislația națională și în cazul în care, în consecință, partea poate să își apere propriile interese sau chiar să încredințeze această sarcină unei persoane care nu are profesia de avocat, avocatului care prestează servicii ar trebui să i se ofere posibilitatea de a reprezenta sau apăra clientul, fără să acționeze în colaborare cu un avocat german.

9 Guvernul german invocă textul de la articolul 5 din directivă pentru a susține că obligația de colaborare poate fi impusă în privința tuturor activităților legate de

reprezentarea și apărarea unui client de către un avocat, indiferent dacă asistența unui avocat este obligatorie sau nu în domeniul respectiv. În această privință, guvernul german atrage atenția asupra faptului că, neimpunând ca asistența unui avocat să fie obligatorie în toate cazurile, legislația germană urmărește să permită părților să își apere singure cauza. Întrebarea prin care se dorește să se afle dacă o terță persoană poate reprezenta o parte în fața tribunalelor, cu titlu profesional, este reglementată de normele aplicabile anumitor profesii, precum cea de notar, agent de brevete și consilier fiscal autorizat; în afară de cazurile reglementate astfel, legea germană în materie de asistență judiciară conține o interdicție generală privind asistența în justiție, cu titlu profesional.

10 Este necesar să se constate, în primul rând, că, astfel cum observă, în mod întemeiat, guvernul german, dispozițiile articolului 5 din directivă nu fac nici o distincție între activitățile avocaților care intră sub incidența domeniului asistenței obligatorii și cele care nu intră sub incidența acestui domeniu; dispozițiile respective se limitează să permită statelor membre să impună obligația de colaborare avocaților care prestează servicii „pentru exercitarea activităților referitoare la reprezentarea și apărarea unui client în justiție”.

11 Totuși, această constatare trebuie să fie luată în considerare în context. Astfel cum reiese din considerentele acesteia, directiva conține numai măsuri destinate să „faciliteze exercitarea efectivă” a activităților de avocatură prin prestarea de servicii, având în vedere că, în temeiul tratatului, orice restricție privind libertatea de a presta servicii este interzisă începând cu sfârșitul perioadei de tranziție. Această interdicție presupune eliminarea oricărei discriminări împotriva prestatorului, întemeiată pe cetățenia acestuia sau pe faptul că este stabilit în alt stat membru decât cel în care trebuie realizată prestarea.

12 Paragraful al treilea de la articolul 60 din tratat precizează că prestatorul de servicii poate, pentru a efectua prestarea, să-și exercite temporar activitatea în țara în care este realizată prestarea „în aceleași condiții ca și cele pe care această țară le impune propriilor săi resortisanți”. Curtea a dedus din această dispoziție în jurisprudența sa (a se vedea, în special, Hotărârea din 17 decembrie 1981, Webb, 279/80, Rec. p. 3305) că, având în vedere natura specială a anumitor prestări de servicii, nu pot fi considerate ca fiind incompatibile cu tratatul cerințele specifice impuse prestatorului, care sunt motivate de aplicarea normelor care reglementează acest tip de activități, dar că libertatea de a presta servicii, în calitate de principiu fundamental al tratatului, nu poate fi limitată decât de reglementări justificate de interesul general și care incumbă oricărei persoane care exercită o activitate pe teritoriul statului membru gazdă, în măsura în care acest interes nu este apărat de normele la care este supus prestatorul în statul membru în care este stabilit.

13 Directiva trebuie să fie interpretată în lumina acestor principii. Articolul 5 din această directivă nu poate avea ca efect impunerea avocatului care prestează servicii unor cerințe care nu au nici un echivalent în regulile profesionale care s-ar aplica în absența oricărei prestări de servicii în sensul tratatului. Este cert că, în litigiile pentru care legislația germană nu impune asistența obligatorie a unui avocat, părțile își pot asigura singure apărarea în justiție; pentru aceleași litigii, legislația germană permite, de asemenea, ca

această apărare să fie încredințată unei persoane care nu este nici avocat, nici specialist, cu condiția ca aceasta să nu acționeze cu titlu profesional.

14 În aceste condiții, rezultă că nici un considerent care ține de interesul general nu poate justifica, în ceea ce privește acțiunile în justiție pentru care nu este necesară asistența obligatorie a unui avocat, obligația impusă unui avocat înscris într-un barou al unui alt stat membru, care prestează servicii cu titlu profesional, să acționeze în colaborare cu un avocat german.

15 În consecință, avocatul care prestează servicii, trebuie, în orice caz, să respecte în cadrul tuturor activităților sale în fața instanțelor germane normele profesionale aplicabile în Republica Federală Germania, în conformitate cu articolul 4 din directivă, și nu poate fi obligat de legislația germană să acționeze în colaborare cu un avocat care își exercită profesia pe lângă instanța sesizată în cazul unor litigii pentru care această legislație nu impune asistența obligatorie a unui avocat. În măsura în care Legea germană din 1980, prin generalitatea termenilor săi, extinde obligația respectivă la astfel de litigii, aceasta contravine directivei și articolelor 59 și 60 din tratat.

16 În ceea ce privește activitatea avocaților care prestează servicii în fața autorităților administrative, legea din 1980 vizează, în conformitate cu articolul 4 alineatul (1), proceduri administrative referitoare la „infrațiuni, contravenții, abateri de serviciu și neîndeplinirea obligațiilor profesionale”. În această privință, este suficient să se constate că mențiunile anterioare privind activitatea în fața instanțelor sunt aplicabile în totalitate.

17 În ceea ce privește, în fine, contactele cu persoanele reținute, guvernul german expune un ansamblu de argumente referitoare la responsabilitatea avocatului în fața tribunalelor. Este necesar să se analizeze aceste argumente, care se află în centrul dezbaterii referitoare la modalitățile de colaborare, în contextul celei de-a doua probleme ridicate de prezenta acțiune.

18 Din considerentele anterioare rezultă că obiecțiile Comisiei referitoare la domeniul colaborării trebuie să fie acceptate, sub rezerva celei care se referă la contactele avocaților prestatori de servicii cu persoanele reținute, care va fi analizat în continuare.

B – Modalități de colaborare

19 Comisia îi reproșează, în general, Republicii Federale Germania că a determinat, în legea din 1980, conținutul noțiunii de „colaborare” astfel încât depășește limitele stabilite de directivă și de articolele 59 și 60 din tratat. Obiecțiile sale vizează, în special, cerințele referitoare la dovada de colaborare, la rolul atribuit avocatului german cu care trebuie să se consulte, precum și la contactele avocatului care prestează servicii cu persoanele reținute.

20 Conform guvernului german, modalitățile de colaborare, prevăzute de legea din 1980, sunt consecința directă a articolului 5 din directivă, în temeiul căruia avocatul german cu care va colabora trebuie să își exercite profesia pe lângă instanța sesizată și este

„responsabil, dacă este cazul, în fața acestei instanțe”. Un avocat german poate să își asume o astfel de responsabilitate numai în cazul în care este la curent cu toate acțiunile întreprinse de avocatul care prestează servicii și află informațiile respective la momentul oportun, și anume înainte ca aceste acțiuni să fi produs efecte. Din acest motiv, avocatul german ar trebui să fie implicat în mod constant în desfășurarea litigiului; o astfel de implicare în litigiu este asigurată numai dacă instanța sesizată poate să se convingă de acest lucru oricând, dacă avocatul german este prezent în stadiul procedurii orale și dacă acesta se poate prevala de calitatea de mandatar „*ad litem*” sau de apărător.

21 În plus, guvernul german susține că libertatea de a presta servicii nu trebuie să compromită o bună administrare a justiției. Accesul nelimitat al avocaților străini la litigiile în fața instanțelor germane ar putea crea dificultăți datorate unor cunoștințe insuficiente în privința normelor de drept material și procedural aplicate de instanțele respective. Numai implicarea avocatului local poate garanta o prezentare adecvată a cauzelor în instanță.

22 Este necesar să se observe, în primul rând, în ceea ce privește primul argument al guvernului german, că directiva nu furnizează efectiv nici o precizare privind expresiile „să acționeze în colaborare” și „responsabilitate [...] în fața instanței”, astfel cum figurează la articolul 5. Prin urmare, aceste expresii trebuie interpretate având în vedere obiectul directivei, de „facilitare a exercitării efective a libertății de a presta servicii de către avocați”.

23 Prin urmare, dacă directiva permite legislațiilor naționale să îi impună avocatului care prestează servicii să acționeze în colaborare cu un avocat local, aceasta urmărește să îi acorde primului posibilitatea de a-și îndeplini sarcinile care i-au fost încredințate de clientul său, respectând buna funcționare a justiției. Din acest punct de vedere, obligația care i se impune acestuia de a acționa în colaborare cu un avocat local are ca scop să îi furnizeze sprijinul necesar pentru a acționa într-un sistem judiciar diferit de cel cu care este obișnuit și să ofere instanței sesizate asigurarea că avocatul care prestează servicii dispune efectiv de acest sprijin și, astfel, este în măsură să respecte în totalitate normele procedurale și deontologice aplicabile.

24 Din această perspectivă, avocatul care prestează servicii și avocatul local, amândoi supuși normelor deontologice aplicabile în statul membru gazdă, trebuie să fie considerați ca fiind capabili să definească împreună, respectând aceste norme deontologice și exercitându-și autonomia profesională, modalitățile de cooperare adecvate mandatului care le-a fost încredințat.

25 Acest considerent nu implică faptul că legiuitorii naționali nu au posibilitatea de a stabili cadrul general al cooperării dintre cei doi avocați. Cu toate acestea, obligațiile care rezultă din aceste dispoziții nu trebuie să fie disproporționate în raport cu obiectivele datoriei de a lucra în consultare, astfel cum au fost definite anterior.

26 Cu toate acestea, trebuie să se constate că legea germană din 1980 impune celor doi avocați supuși consultării obligații care depășesc ceea ce este necesar pentru atingerea

acestor obiective. De fapt, nici prezența continuă a avocatului german în cadrul procedurii orale, nici cerința conform căreia acest avocat trebuie să fie el însuși mandatar „*ad litem*” sau apărător, nici dispozițiile detaliate privind dovada de colaborare nu sunt, în general, indispensabile sau chiar utile în vederea furnizării sprijinului necesar avocatului care prestează servicii.

27 Este necesar să se adauge că articolul 5 din directivă, referindu-se la „responsabilitatea” avocatului local, vizează, astfel cum s-a indicat mai sus, răspunderea în fața instanței sesizate și nu în fața clientului. Problema existenței unei posibile cunoașteri necorespunzătoare a dreptului german, invocată de guvernul german pentru a justifica cerințele din legea din 1980, face totuși parte din responsabilitatea avocatului care prestează servicii față de clientul său, acesta fiind liber să își încredințeze interesele avocatului ales de el.

28 Este necesar să se precizeze și faptul că argumentul guvernului german, conform căruia numai colaborarea prevăzută de legislația germană permite asigurarea că avocații își exercită activitățile astfel încât să mențină o legătură suficient de strânsă cu clienții lor și cu autoritățile judiciare, nu este fondat. De fapt, astfel cum a constatat Curtea în hotărârea din 12 iulie 1984 (Klopp, 107/83, Rec. p. 2971), mijloacele actuale de transport și de telecomunicații permit avocaților să asigure în mod adecvat contactele necesare.

29 Motivele pentru a considera că modalitățile de colaborare definite de legea din 1980 sunt, din cauza disproporționalității lor, incompatibile cu directiva nu sunt aplicabile, totuși, în același măsură în ceea ce privește dispozițiile acestei legi referitoare la vizitarea persoanelor reținute. De altfel, aceste vizite au o natură specifică, proprie rapoartelor care se stabilesc între persoanele reținute și instanța competentă și care nu există în cazul altor justițiabili.

30 În plus, trebuie să se admită că pot exista motive imperioase, în special de securitate publică, motive care trebuie apreciate de statul membru în cauză, care pot conduce la reglementarea de către statele membre a contactelor avocaților cu persoanele reținute.

31 Aceste considerente se aplică, de asemenea, în cazul în care asistența unui avocat nu este obligatorie. În consecință, este necesar să se constate că legea germană, care impune obligația de colaborare în ceea ce privește contactele cu persoanele reținute, chiar și în absența unei asistențe obligatorii a unui avocat, nu contravine, în această privință, dispozițiilor directivei.

32 Cu toate acestea, în măsura în care legea germană prevede că avocatul care prestează servicii nu poate, în calitate de apărător, să viziteze o persoană reținută decât în cazul în care este însoțit de avocatul german cu care acționează în colaborare și nu poate corespunde cu o persoană reținută decât prin intermediul respectivului avocat german, fără nici o excepție, nici chiar cu autorizație din partea instanței sau a autorității competente în materie de contacte cu persoanele reținute, restricțiile impuse de această lege depășesc ceea ce este necesar pentru a atinge scopurile legitime pe care le urmărește această lege.

33 Prin urmare, obiecțiile Comisiei referitoare la modalitățile de colaborare trebuie să fie admise.

C – Teritorialitatea reprezentării procesuale

34 În conformitate cu legea din 1980, articolul 52 alineatul (2) din Bundesrechtsanwaltsordnung (Legea federală referitoare la profesia de avocat) trebuie să se aplice prin analogie, în cazurile în care este necesară reprezentarea prin avocați cu drept de a pune concluzii la instanța sesizată. În temeiul dispozițiilor din Codul de procedură civilă, o astfel de reprezentare este obligatorie în cauzele civile care se desfășoară în fața Landgerichte și a instanțelor superioare (Oberlandesgerichte și Bundesgerichtshof), precum și în fața Familiengerichte (instanțe de dreptul familiei). În măsura în care asistența unui avocat este obligatorie în litigiile desfășurate în fața acestor instanțe, avocatul în cauză trebuie, prin urmare, să poată pune concluzii la instanța sesizată. Avocatul căruia nu îi este permis acest lucru are doar dreptul de a prezenta, asistat de avocatul care poate pune concluzii, observații în cursul procedurii orale; legea din 1980 prevede același lucru și pentru avocatul care prestează servicii.

35 Comisia consideră că articolul 5 din directivă permite numai cerința ca avocatul care prestează servicii să acționeze în colaborare cu un avocat care poate pune concluzii la instanța sesizată, dar nu să limiteze prestarea de servicii la explicații în cursul procedurii orale, cu asistență din partea avocatului respectiv, cum este cazul legislației germane, pentru toate actele de procedură civilă de o anumită importanță. Conform susținerilor Comisiei, situația unui avocat care prestează servicii nu se compară cu cea a unui avocat german, având în vedere că situația avocatului care prestează servicii într-un alt stat membru nu are un sediu pe teritoriul statului respectiv și nu poate pune concluzii la nici o instanță din acel stat.

36 Guvernul german subliniază că și avocatul german, care nu poate pune concluzii la instanța sesizată, trebuie să se limiteze la participarea stabilită la articolul 52 alineatul (2) din Bundesrechtsanwaltsordnung și că, în consecință, avocatul care prestează servicii nu este defavorizat în raport cu avocatul stabilit în Republica Federală Germania. Principiul teritorialității reprezentării procesuale a fost introdus în interesul bunei administrări a justiției, „localizarea” avocatului fiind de natură să promoveze comunicarea între avocat și instanța sesizată și să faciliteze, astfel, derularea proceselor.

37 Guvernul german adaugă că, dacă avocatul care prestează servicii este plasat în aceeași poziție ca și avocatul care poate pune concluzii la instanța sesizată, avocații germani sunt dezavantajați în raport cu colegii lor stabiliți în alte state membre. Pentru a-și ilustra afirmațiile, acesta face referire, în special, la exemplul Bundesgerichtshof, instanță federală supremă în materie civilă și penală: numai un grup restrâns de avocați germani, specialiști în probleme de „recurs”, poate pune concluzii la această instanță și poate întreprinde, astfel, toate acțiunile necesare procedurii, în vreme ce, conform tezei Comisiei, orice avocat stabilit în alt stat membru ar trebui să aibă aceleași drepturi.

38 Rezultă că această dezbatere privește, în esență, problema de a stabili dacă Republica Federală Germania are dreptul de a supune avocații care prestează servicii aceluiași regim pe care îl aplică avocaților germani care pot pune concluzii la instanța respectivă. Dispozițiile directivei nu oferă răspunsul la această întrebare; aceasta trebuie să fie analizată având în vedere principiile care reglementează libertatea de a presta servicii în temeiul dispozițiilor de la articolele 59 și 60 din tratat.

39 În această privință, este necesar să se amintească faptul că, în conformitate cu articolul 59, trebuie să fie eliminată orice restricție privind libertatea de a presta servicii pentru a permite, în special, prestatorului de servicii, astfel cum este formulat textul articolului 60 paragraful al treilea, să își desfășoare activitatea în țara în care se realizează prestația, în aceleași condiții ca și cele pe care țara respectivă le impune propriilor resortisanți.

40 Aceste dispoziții au ca scop principal să ofere posibilitatea prestatorului să își exercite activitatea în statul membru gazdă, fără discriminare în raport cu resortisanții statului respectiv. Astfel cum a precizat Curtea în hotărârea din 17 decembrie 1981 (Webb, citată anterior), aceste dispoziții nu implică faptul că orice legislație națională aplicabilă resortisanților din statul respectiv și care vizează, în mod normal, o activitate permanentă a persoanelor stabilite în acest stat poate fi aplicată, integral și în același mod, unor activități cu caracter temporar, exercitate de persoanele stabilite în alte state membre.

41 Dispoziția privind exclusivitatea teritorială prevăzută la articolul 52 alineatul (2) din Bundesrechtsanwaltsordnung face parte dintr-o legislație națională care vizează, în mod normal, o activitate permanentă a avocaților stabiliți pe teritoriul statului membru în cauză, acești avocați având dreptul de a fi înscrși la o instanță germană, uneori chiar la două instanțe, și de a-și desfășura pe teritoriul statului în cauză toate activitățile necesare reprezentării clienților sau apărării intereselor acestora. În schimb, avocatul care prestează servicii și care este stabilit în alt stat membru nu se află într-o situație în care poate pune concluzii la o instanță germană.

42 În aceste condiții, este necesar să se constate că norma privind exclusivitatea teritorială nu poate fi aplicată activităților cu caracter temporar desfășurate de avocați stabiliți în alte state membre, aceștia aflându-se, din acest punct de vedere, în condiții de drept și de fapt care nu permit comparația cu cele aplicabile avocaților stabiliți pe teritoriul german.

43 Această constatare se aplică numai sub rezerva obligației ca avocatul prestator de servicii să acționeze în consultare, în limitele și în conformitate cu normele definite anterior, cu un avocat autorizat pe lângă instanța sesizată.

44 În ceea ce privește argumentul guvernului german referitor la situația specială a procedurilor de recurs în fața Bundesgerichtshof, este necesar să se observe că aceasta nu rezultă din norma privind exclusivitatea teritorială, astfel cum se aplică, în mod normal, avocaților germani. Nici un avocat german nu poate fi stabilit pe teritoriul german fără să fie înscris la o instanță germană, accesul fiind acordat de drept și fără limitări privind

numărul, în vreme ce înscrierea la Bundesgerichtshof se efectuează în cadrul unei admiteri selective, la un barou specializat, de avocați care dispun de o experiență sau competență specială. În plus, Comisia a recunoscut, în cursul ședinței, că argumentele pe care aceasta le invocă în sprijinul obiecțiilor sale nu se aplică situației speciale a barourilor specializate, precum cel de pe lângă Bundesgerichtshof.

45 Sub rezerva acestei clarificări, obiecțiile Comisiei trebuie, în lumina considerentelor precedente, să fie admise.

46 Prin urmare, este necesar să se recunoască faptul că Republica Federală Germania nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolelor 59 și 60 din Tratatul CEE și al Directivei 77/249 a Consiliului, de facilitare a exercitării efective a libertății de prestare a serviciilor de către avocați:

- impunând avocatului care prestează servicii obligația de a acționa în colaborare cu un avocat stabilit pe teritoriul german, chiar și atunci când dreptul german nu impune asistența obligatorie a unui avocat;
- impunând ca avocatul german împreună cu care trebuie să acționeze în colaborare să fie el însuși mandatar „*ad litem*” sau apărător în cadrul procedurii;
- impunând ca avocatul care prestează servicii să nu poată interveni în timpul ședinței, decât în cazul în care este însoțit de avocatul german în cauză;
- impunând norme nejustificate privind dovada consultării celor doi avocați;
- impunând, fără excepție, avocatului care prestează servicii obligația de a fi însoțit de un avocat german în cazul în care vizitează o persoană reținută și de a nu corespunde cu acesta decât prin intermediul respectivului avocat german;
- obliga avocații care prestează servicii normei privind exclusivitatea teritorială, prevăzută la articolul 52 alineatul (2) din Bundesrechtsanwaltsordnung.

Cu privire la cheltuielile de judecată

47 În temeiul articolului 69 alineatul (2) din Regulamentul de procedură, partea care cade în pretenții este obligată la plata cheltuielilor de judecată. Întrucât Republica Federală Germania a căzut în pretenții, aceasta trebuie obligată la plata cheltuielilor de judecată.

Pentru aceste motive,

CURTEA,

declară și hotărăște:

1) Republica Federală Germania nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolelor 59 și 60 din Tratatul CEE și al Directivei 77/249 a Consiliului, de facilitare a exercitării efective a libertății de prestare a serviciilor de către avocați:

– impunând avocatului care prestează servicii obligația de a acționa în colaborare cu un avocat stabilit pe teritoriul german, chiar și atunci când dreptul german nu impune asistența obligatorie a unui avocat;

– impunând ca avocatul german împreună cu care trebuie să acționeze în colaborare să fie el însuși mandatar „*ad litem*” sau apărător în cadrul procedurii;

– impunând ca avocatul care prestează servicii să nu poată interveni în timpul ședinței, decât în cazul în care este însoțit de avocatul german în cauză;

– impunând norme nejustificate privind dovada consultării celor doi avocați;

– impunând, fără excepție, avocatului care prestează servicii obligația de a fi însoțit de un avocat german în cazul în care vizitează o persoană reținută și de a nu corespunde cu aceasta decât prin intermediul respectivului avocat german;

– obligând avocații care prestează servicii să respecte principiul exclusivității teritoriale, prevăzut la articolul 52 alineatul (2) din Bundesrechtsanwaltsordnung.

2) Obligă Republica Federală Germania la plata cheltuielilor de judecată.

Mackenzie Stuart   Bosco Moitinho de Almeida   Koopmans   Everling
Bahlmann   Galmot   Kakouris   Joliet   O'Higgins   Schockweiler

Pronunțată în ședință publică la Luxemburg, 25 februarie 1988.

Grefier
J.-G. Giraud

Președinte
A. J. Mackenzie Stuart